

Helynévképzők a fiktív nevek körében

Az elemzésem célja annak a hipotézisnek az igazolása, hogy a kitalált (fiktív) helynevek (melyek elsődleges forrása az irodalmi névadás) ugyanazokat a jellegzetes formánsokat tartalmazzák, mint a valódiak (tényleges denotátummal rendelkezők). Ezáltal közvetve újabb bizonyítékot nyerhetünk e képzők jellegzetes, elsősorban helynéviséget mutató funkciójáról. Bármely kitalált helynévnek ugyanis mindenekelőtt egy kritériumnak meg kell felelni: annak, hogy aki olvassa, mindenképpen helynévként ismerje fel, annak ellenére, hogy még nem találkozott vele korábban. A kitalált név nyilván csak e feltétel teljesülése esetén tudja betölteni esetleges stilisztikai funkcióját.

A következőkben a fiktív helynévadást többnyire szépirodalmi művekben fogom vizsgálni, kibővítve néhány egyéb lehetséges helyszínnel, ahol kitalált nevekre bukkanhatunk (igénylőlapok kitöltési útmutatói, humorlapok, kabaréműsorok). Az általam vizsgált nevek elsősorban településnevek, ezért kiterjesztettem a gyűjtést olyan fiktív családnevekre is, amelyek a földrajzi név + valahonnan való származást mutató *-i* képzős nevek morfológiai struktúrájába illeszkednek be (az *-i* végződést elhagyva itt is tipikusan településnevet kapunk).

Az irodalmi művekben gyakran fordul elő, hogy a szerző nem valódi helynevet szerepeltet. Ez természetes eljárás kitalált helyszínek esetében, de sokszor még ha a település felismerhető lenne is, nem a valódi nevét olvassuk a műben. Bármilyen legyen is e nevek funkciója, egy kritériumnak mindenképpen meg kell felelniük: a helynévként való felismerhetőség már említett kritériumának. Arra, hogy ezt hogyan érik el az egyes szerzők, többféle magyarázat adható. Sok esetben megkönnyíti a felismerést az is, ha a fiktív helynevek a valóságos nevek alaki sajátosságait mutatják. Ma a névelméletben elfogadott tétel, hogy a tulajdonnevek a nyelvi rendszeren belül egy önálló részrendszert alkotnak, amelynek megvannak a maga morfológiai (és szemantikai) sajátosságai, továbbá, hogy a mindenkori névadásra mindig erősen hat a meglévő tulajdonnevek állománya, azaz az új nevek létrehozása ehhez a meglévő névrendszerhez való igazodáson alapul.

A szakirodalom a következő képzőket tartja számon helynévképző funkcióban: *-d*, *-s*, *-gy*, *-i*, *-j*, *-ny*, továbbá a képzőbocrok közül az *-sd* és az *-nd*. Az általam gyűjtött fiktív névanyagból (amely alapján időben a legutóbbi évekig követhetjük a nevek alakulását) ugyanezek a képzők mutathatók ki jellegzetes végződésenként, tehát azt mondhatjuk, hogy ezek nemcsak a nyelvészek névtudatának részei, hanem a nyelvet beszélő közösségé is (tehát íróké és olvasóké), mégpedig ma is aktív módon.

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy a fiktív helynevek létrehozási módja jórészt megegyezik a valódi nevekével. Sokszor a jellegzetes morfológiai típusba való illeszkedésen kívül megfigyelhető a valódi nevekre jellemző valamely szemantikai csoporthoz való igazodás is (vagyis az alapszó növénynév, népnév, foglalkozásnév vagy más, helynevekben gyakran előforduló közszó). Más alkalmakkor az alapszóként szereplő lexéma – bár létező közszó – nem tipikusan helynevekre jellemző, ilyenkor a hellyel való feltételezett kapcsolat nem állapítható meg (az alapszó legfeljebb a névhangulat szempontjából elemezhető); a harmadik lehetőség pedig, hogy teljesen önkényes hangsor az alapszó, s ilyenkor különösen igaz, hogy a helynéviséget, a helynévként való dekódolást elsősorban a helynévképző mint morfológiai eszköz biztosíthatja.